

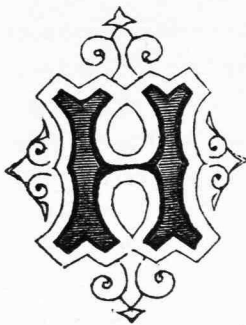
κὴν κατάστασιν ἐπιφέρουσι τάγαθὰ πολιτεύματα, δηλονότι οἱ ἀγαθοὶ πολιτικοὶ καὶ ὀργανικοὶ νόμοι. Τοιοῦτοι δὲ νόμοι εἶναι οἱ καταμερίζοντες τὴν ἐξουσίαν καὶ κατανέμοντες τὴν ἰσχύϊν τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀπονομῆς εἰς ὅσον ἔνεστι πλείονας καὶ κατὰ τὸν φυσικώτερον τρόπον, χορηγοῦντες λ. χ. τῆς τῶν ἀγρῶν φυλάξεως τὴν ἐξουσίαν εἰς ἀγροφύλακας, διοριζομένους ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων ἰδιοκτητῶν, τῆς διευθύνσεως τῶν δημοτικῶν σχολείων τὴν ἐξουσίαν εἰς ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν νοημονεστάτων δημοτῶν τῶν ἐχόντων παιδὰς παιδευομένους κτλ. Καὶ ἰσχυρίζονται οἱ τοῦ καθεστῶτος συγκεντρωτικοῦ συστήματος ὀπαδοί, ὅτι εἶναι θεωρητικὸν φαντασιόκοπημα ἢ τῆς ἀποκεντρώσεως ὑποστήριξις, τῆς μόνης ἀληθοῦς πρακτικῆς μεθόδου εἰς ἀποσκορᾶκισιν τῆς πολιτικῆς διαφθορᾶς! "Ὅθεν πρακτικῶς λέγειν κατ' αὐτοὺς σημαίνει ὑποστηρίζειν τὸ συγκεντρωτικὸν καθεστῶς, ἐξ οὗ προδήλως ἐπήγαγε καὶ πηγάζει ἡ τερατώδης κοινοβουλευτικὴ διαφθορά, ἡ ἀγούσα καὶ φέρουσα τανῦν τὰ ἡμέτερα πράγματα! 'Επὶ τοσοῦτον παρηλλάγη ἡ ἔννοια τῶν λέξεων ἐν τῷ νῦν χρόνῳ!

1888.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Ν. ΦΛΟΓΑΪΤΗΣ

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΚΗΔΕΙΑ

ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΡΧΑΙΟΙΣ ΕΛΛΗΣΙ¹

πρὸς τὴν μνήμην τῶν νεκρῶν ἀπονομὴ τιμῶν καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν, ἵνα μὴ πλινθῶνται αἱ σκιαὶ τῶν ἀνὰ τὰς ὄχθας τῆς Στυγὸς μὴ δυνάμεναι εἰς τὰ Ἑλλήσια πεδία νὰ εἰσέλθωσι, πρὸς τοὺς Ἑλλησι ἦτον αἶσθημα λίαν δημοτικόν, ὅπερ αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ καὶ ἡ δύναμις τῆς συνθητικῆς ἀνύψωσιν εἰς νόμον. Ἐντεῦθεν τὸ εὐσεβεὲς ἔθιμον τῆς προστοιμασίαις τῶν νεκρῶν διὰ τὸ τελευταῖον αὐτῶν ταχζεῖδιον, τῶν μεγαλοπρεπῶν κηδειῶν, τοῦ σεβασμοῦ τῶν τάφων καὶ τῆς προστασίαις αὐτῶν κατὰ πάσης προσ-

¹ Κατὰ τοὺς Guhl καὶ Konner.

βολής. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ εὐγενὴς συνήθεια τῆς μετακομιδῆς τῶν μακρὰν τῆς πατρίδος ἀποθηνησκόντων ἢ τῆς ἀνεγέρσεως κενοταφίων ἐν τῇ πατρίᾳ γῆ ὅταν ἡ μεταφορὰ καθίστατο ἀδύνατος. Ἡ ἀρνησις ταφῆς τῷ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης πίπτοντι ἐχθρῷ ἐθεωρεῖτο ὕβρις, καὶ κατὰ τοὺς νόμους τοῦ πολέμου τὰ ὄπλα ἐσίγων ὅταν οἱ ἀντίπαλοι στρατοὶ ἔμελλον νὰ θάψωσι τοὺς κατὰ τὴν μάχην πεσόντας πολεμιστάς. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ ὁ κανὼν ἀπαράβατος ἐπεβάλλετο. Μόνον οἱ προδότες τῆς πατρίδος καὶ οἱ κακοῦργοι οἱ καταδικασθέντες εἰς τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν ἐστερουνοτο τῶν τιμῶν τῆς ταφῆς. Ἀταφον τὸ σῶμα αὐτῶν ἐξετίθετο καὶ προῦκειτο βορὰ θηρίων.

Κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους οἱ φίλοι καὶ συγγενεῖς ἔκλειον τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ θνήσκοντος· εἶτα, ἀφ' οὗ ἔπλυνον τὸ σῶμα διὰ μύρων, περιέβαλλον διὰ λευκοῦ λεπτοῦ φορέματος καὶ προέθετον αὐτὸ ἐπὶ κλίνης. Ἡρχίζον κατόπιν οἱ θρῆνοι, οὓς ὁ Ὅμηρος ἀκριβῶς περιγράφει ὅταν ἀνηγγέλθη τῷ Ἀχιλλεῖ ὁ θάνατος τοῦ Πατρόκλου. Ἡ ἐπικηδεῖος τελετὴ, ἣτις ἐγένετο τῷ Ἐκτορι, ἀποδείκνυσιν ὅτι ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἐκεῖνη ἐποχῇ ἦτον ἐν χρήσει ἡδῆ. Ὄντως παρουσιάζονται κατ' αὐτὴν θρηνηφοδοὶ τονίζουσαι ἄσματα λυπηρά, διακοπτόμενα ὑπὸ τῶν οἰμωγῶν τῆς Ἀνδρομάχης, τῆς Ἐκάβης καὶ τῆς Ἑλένης. Τὸ σῶμα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἔκειτο ἐκτεθειμένον. Ἡ ἔκθεσις τοῦ Ἀχιλλέως διήρκεσε 17, τοῦ δὲ Ἐκτορος 9 ἡμέρας· ἐν τῷ διαστήματι δὲ τούτῳ δὲν ἔπαυον οἱ νεκρικοὶ ὕμνοι. Κατόπιν παρεδίδοτο εἰς τὴν πυρὰν τὸ σῶμα μεμυρωμένον καὶ κατεστολισμένον.

Ἐν Ἀττικῇ κατ' ἀρχὰς φαίνεται ὅτι ἡ κηδεῖα ἐγένετο ἄνευ πολυτελείας. Οἱ ἐγγύτεροι συγγενεῖς ἀνέσκαπτον τὸν τάφον, ἐναπέθετον ἐν αὐτῷ τὸν νεκρὸν καὶ ἔσπειρον σῖτον ἐπὶ τοῦ τύμβου, διότι ἐπίστευον ὅτι ἡ γῆ οὕτω σπειρομένη ἐλαφροτέρα καθίστατο. Ἡ τοιαύτη ἀπλή τελετὴ κατέληγεν εἰς γεῦμα ἐπὶ τιμῇ τῶν ἀρετῶν τοῦ μακαρίτου. Ἡ ματαιοδοξία βραδύτερον ἀντικατέστησε τὴν ἀρχαίῃν ἀπλότητα καὶ αἱ μεγαλοπρεπεῖς κηδεῖαι αἵτινες κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὁμήρου ὀργανίζοντο εἰς τιμὴν τῶν ἠρώων ἐγενικεύθησαν καθ' ὅλας τὰς τάξεις τοῦ λαοῦ μέχρι καταχρήσεως μάλιστα, ἣν ὁ Σόλων ἀπειράθη νομοθετικῶς νὰ περιστείλῃ.

Ἔθετον τῷ στόματι τοῦ νεκροῦ ὄβολόν, ἵνα ἀποτίσῃ τὸν ναῦλον τῷ Χάρωνι, εἶτα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας, αἱ γυναῖκες κυρίως, ἔπλυνον τὸ σῶμα, περιέβαλλον αὐτὸ λευκῷ ἐνδύματι καὶ ἐστόλιζον δι' ἀνθέων, ἄτινα συγγενεῖς τε καὶ φίλοι ἐκόμιζον ἐν ἀφθονίᾳ. Τούτων

γενομένων τὸ σῶμα ἦτον ἕτοιμον πρὸς τὴν λεγομένην πρόθεσιν. Ὁ Σόλων ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ τοὺς θορυβώδεις κοπετούς, ὁ δὲ Χαρών-δας πάντα θρῆνον ἀπεπειράθη ν' ἀπαγορεύσῃ.

Συνήθως ἐν τούτοις προσελάμβανον ἐπὶ πληρωμῇ γυναικας αἵτινες ἀπήγγελλον θρηνώδη ἄσματα ὑπὸ τὸν πένθιμον ἦχον αὐλοῦ (αὐλωδία).

Ἐξοχος ἦτον ἡ παρὰ τοῖς Ἑλλησι συνήθεια, καθ' ἣν δι' ἐξόδων τοῦ δημοσίου ἐκηδεύοντο οἱ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀποθνήσκοντες, καὶ ἡς τὰς λεπτομερείας θαυμασίως περιγράφει ὁ Θουκυδίδης (β', 34). νόμος δὲ τοῦ Σόλωνος ὥριζε «Δημοσίᾳ ταφᾷ ποιεῖσθαι τῶν ἐν τῷ πολέμῳ ἀποθανόντων», καὶ λόγοι ἐπιτάφιοι νὰ ἐκφωνῶνται.

Οἱ νεκροὶ ἀρχαιότερον μὲν ἐθάπτοντο ἐν αὐταῖς ταῖς οἰκίαις των. Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σικυῶνιοι ἐθεώρησαν αὐτὸ κακὸν καὶ μετέφεραν τὰ νεκροταφεῖα ἐκτὸς τῶν πόλεων. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐντὸς τῆς πόλεως ὥριζον θέσιν ταφῆς, ἵνα ἡ θέα τῶν τάφων συνηθίζῃ τὴν νεολαίαν εἰς τὴν περιφρόνησιν τοῦ θανάτου.

Κατὰ τοὺς ἥρωικους χρόνους ἔκκαιον τοὺς νεκρούς, τοῦλάχιστον τοῦτο φαίνεται παρ' Ὀμήρῳ γινόμενον ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων στρατηλατῶν. Ὁ Λουκιανὸς διατείνεται ὅτι ἡ καῦσις ἦτον ὁ συνηθέστερος ἐν Ἑλλάδι τρόπος. Ἐν τούτοις συγχῆ ὑπῆρχε καὶ ἡ τῶν πτωμάτων κατόρυξις, ἡτις κατὰ τὸν Κικέρωνα (de legibus 2, 22) ἦτο καὶ ὁ ἀρχαιότερος τρόπος, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐν Ἀττικῇ ἀνασκαπτομένων τάφων. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ τρόπου τῆς ταφῆς, διὰ καύσεως ἢ ἀνευ καύσεως, ἐξήρτητο ἐκ τῆς τελευταίας θελήσεως τοῦ ἀποθνήσκοντος ἢ καὶ ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τῶν συγγενῶν. Δὲν εἶνε ἀπίθανος δὲ καὶ ἡ δόξα ὅτι ἡ καῦσις τῶν νεκρῶν ἐθεωρήθη καὶ ὡς ἀνάγκη ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ λοιμὸς ἐμάστισε τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν.

Μετὰ τὴν ταφήν, οἱ παρακολουθήσαντες τῇ κηδείᾳ, ἐπέστρεφον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀποθανόντος, ἵνα μετὰσχωσι τοῦ λεγομένου *περιδειπνου*. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἢ καὶ ἐννέα ἡμέρας ἐτέλουν θυσίας, τὰς λεγομένας *τρίτα* καὶ *ἔνατα*. Τὴν τριακοστὴν ἡμέραν ἔθουον ἐπίσης τελευταίαν θυσίαν, καλουμένην *τριακάδα* καὶ τὸ πένθος ἐπερατοῦτο. Ἐν Σπάρτῃ ὅμως τὸ πένθος διήρκει βραχυτέρον χρόνον.

Ὡς καὶ σήμερον δ' ἔτι συνηθίζεται, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπεσκέπτοντο τοὺς τάφους καὶ ἐκάλυπτον αὐτοὺς δι' ἀνθῶν θύοντες εἰς αὐτούς (πρβλ. Αἰσχύλου Πέρσας). Οἱ ἀρχαῖοι εἰς ἄκρον ἐτίμων τὴν μνήμην τῶν νεκρῶν. Διαρκουσῶν τῶν θυσιῶν ἢ σκιά τοῦ ὑπὸ τὴν γῆν ἀναπαυομένου, ὃν ὁ ψυχοπομπὸς Ἑρμῆς ἤγαγε μέχρι τοῦ λέμβου

τοῦ Χάρωνος, ἐνεφανίζετο ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Πλούτωνος καὶ τῆς Περσεφόνης ἵνα ἀναμείνη τὴν αὐστηράν αὐτῶν ἀπόφασιν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 3ῃ Νοεμβρίου 1888.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΟΜΦΕΡΡΑΤΟΣ

ΣΚΕΨΕΙΣ

Αἱ γυναῖκες αἱ ἀναμιγνύμεναι εἰς τὴν πολιτικὴν ἐμοιάζουσι μὲ ὄρνιθας, αἵτινες ἐπιθυμοῦσι νὰ γείνωσι γῦπες.

«Jean-Jeanette»

Ὅταν εἶνέ τις πρίγκηψ δὲν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶνε ἄνθρωπος ὡς ὅλοι οἱ ἄλλοι.

«Pierre Marmontel»

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἠγαπῶμεν καὶ ἀπωλέσαμεν δὲν εἶνε ἐκεῖ ἔνθα νομίζομεν, ἀλλὰ πάντοτε ἐκεῖ ἔνθα εὐρισκόμεθα.

«Alexandre Dumas υἱός»

Πᾶν ὅ,τι ἀγαπᾷ τις νὰ εὐρίσκη παρὰ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ γυναικί, τοῦτο καταθλιβόμενος δὲν εὐρίσκει καὶ εἰς τὴν τοῦ γείτονός του.

«Ernestos»

Μὴ περιφρονῆς μηδὲ τὸν ὀδοκαθαριστὴν αὐτόν, πιθανὸν νὰ λάβῃς ποτὲ τὴν ἀνάγκην αὐτοῦ.

«Lagrange»

ΚΑΚΗ ΝΥΜΦΗ

ΜΥΘΟΣ

«Ἡ αὐγὴ θεὸς νὰ τὰ δείξῃ,
τίνος μάνα θεὸς νὰ λείψῃ».

— Δέν τον θέλω σοῦ λέω, δέν τον θέλω! δὲν ἔμπορῶ νὰ κάμω μαζί της! ...

— Μά, καὶ μὲν γυναικα, μάνα μου εἶνε...

— Μάνα, ξεμάνα δὲν ξέρω ἐγώ! ... ἢ θὰ φύγῃ ἢ θὰ φύγῃ! ...

Ἐπέρασαν ἡ ἡμέρες τοῦ γάμου, ἔπαψαν ἡ χαρὲς καὶ τὰ τραγοῦδια ἐπῆγαν ἕνας ἕνας καὶ οἱ καλεσμένοι εἰς τὰ σπίτια τους. Ὁ γαμπρὸς ἔπιασε πάλι τὴ δουλειά του καὶ ἔς τὸ χωράφι, ἡ νύφη ἀρχισε νὰ διορθῶνῃ τὸ σπίτι της σὰ καλὴ νοικοκυρά.